

УДК 343.71

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.31>**Марина Волошина,**

канд. юрид. наук, докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОШУК ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У статті аналізується чинне законодавство, фахова юридична література та емпіричний матеріал з метою визначення напрямів оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами кримінальної поліції в процесі протидії злочинності. Визначено, що оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації, здійснюваний суб'єктами оперативно-розшукової діяльності за певними напрямками, дозволяє виявляти конкретних фізичних осіб або співтовариство таких осіб, що становлять розвідувальний інтерес з точки зору або їх кримінальної небезпеки, або причетності до протиправних і інших дій, які вимагають адекватного реагування правоохоронних органів або спецслужб. Далі здійснюється оперативний пошук «від особистості», тобто «адресна» розвідувальна робота, коли здійснюється постійний збір інформації про відомих злочинців і їхню злочинну діяльність на певній території. Тому у сферу оперативного пошуку «від особистості» потрапляють перш за все особи, що становлять, так би мовити, злочинний потенціал суспільства. Йдеться про громадян, які вчинили різного роду протиправні діяння. Часом їхні особистісні особливості і життєва історія нерозривно пов'язані з кримінальною поведінкою. Вчинення протиправних діянь – це їхня професія, і вони свідомо йдуть на цей ризик, удосконалюючи свою майстерність і активно протидіючи власним викриттям. Об'єктом оперативного пошуку є і інфраструктура, що складається навколо осіб, які професійно займаються протиправною діяльністю. Наголошено, що оперативні працівники повинні здійснювати оперативно-розшукову діяльність задля пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримувати інформацію в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Констатується, що вибір найбільш доцільного напрямку оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації працівниками кримінальної поліції залежить від: завдань, які планується досягти; оперативної обстановки на території, лінії чи об'єкті оперативного обслуговування; дійсної оперативно-тактичної ситуації.

Ключові слова: напрями, оперативний пошук, первинна оперативно-розшукова інформація, підрозділи кримінальної поліції, проведення.

Постановка проблеми. Протягом усього існування перед людством стоїть проблема протидії злочинності. Так, ще за часів Київської Русі зафіксовані перші спроби визначення способів та методів протидії злочинності (заклик, гоніння слідом тощо) [1, с. 241]. Водночас із розвитком соціально-економічної, науково-технічної сфер суспільного життя відбувалось і видозмінення, формування, трансформація та становлення сучасних методів та форм протидії злочинності. Зокрема, аналіз чинного законодавства та практики діяльності оперативних підрозділів поліції за останні десятиріччя дозволяє констатувати фактичне становлення сучасних різновидів оперативно-розшукових форм протидії злочинності: оперативний пошук первинної оперативно-розшукової

інформації, оперативно-розшукова превенція та оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження. Водночас опитані респонденти визначили, що саме така форма протидії злочинності, як оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації, окрім того, що є самої організаційно-тактичною формою протидії злочинності, є, по суті, вихідною для здійснення подальших організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової протидії злочинності, а від якості отриманих результатів її проведення залежить результативність, швидкість та ефективність здійснення інших форм та залучення основних та додаткових сил ОРД. Принагідно відзначимо твердження А. Ю. Шумілова про те, що оперативний пошук є початковим етапом

розвідки в оперативно-розшуковому процесі первинної оперативно значимої інформації кримінально-правового характеру. Для його початку не потрібно наявності в оперативно-розшуковому органу певних, конкретних відомостей про злочин та (або) особу, її вчинила. Досить вказівки законодавця на необхідність забезпечення оперативно-розшукового захисту від злочинних посягань осіб і об'єктів [2, с. 150]. Враховуючи вказане, вважаємо доцільним детальніше розглянути напрями оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової підрозділами кримінальної поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Проблематика визначення основних аспектів оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової діяльності була предметом як фрагментарних, так і монографічних робіт. Зокрема, слід виділити такі наукові праці, як: кандидатська дисертація А. В. Гордєєва на тему: «Проблеми вдосконалення діяльності апаратів карного розшуку по оперативно-пошуковим справам» (1987 р.); підручник за ред. А. Г. Лекаря та В. Д. Гребельського «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина» (1972 р.); навчальний посібник авторського колективу (А. С. Вандишев, А. Ф. Волинський, Д. В. Гребельській і ін.) «Особистий пошук» (1973 р.); навчальний посібник Б. Я. Нагіленка та В. В. Сергєєва «Оперативно-пошукова робота апаратів карного розшуку в місцях ймовірного збуту майна, здобутого злочинним шляхом» (1975 р.); кандидатська дисертація В. П. Німчика на тему: «Організаційно-тактичні основи оперативного пошуку» (2005 р.); кандидатська дисертація В. О. Біляєва на тему: «Організаційно-тактичні основи оперативного пошуку в місцях зі складною оперативною обстановкою (за матеріалами діяльності підрозділів КР ОВС України)» (2005 р.); кандидатська дисертація І. А. Мозоль на тему: «Оперативний пошук ознак фіктивного підприємництва» (2013 р.), монографічне дослідження авторського колективу (Н.Є. Філіпенко, В.А. Некрасов, Л.В. Родінюк, В.С. Солоха) на тему: «Особистий пошук: теоретико-правові та організаційно-тактичні основи» (2006 р.). Крім того, більш глибоко проблематика оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами Національної поліції розглядалась у докторській дисертації М. Л. Грібова на тему: «Теоретичні та практичні засади діяльності підрозділів оперативної служби МВС України» (2014 р.) та докторській дисертації М. В. Стацака на тему: «Форми оперативно-розшукової діяльності підрозділів криміналь-

ної поліції у протидії злочинності» (2017 р.). Однак, віддаючи належне поіменованим вченим, слід відзначити, що до цього часу ще тривають дискусії щодо найбільш доцільних напрямів оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

Метою статті є визначення напрямів оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами кримінальної поліції.

Виклад основного матеріалу. У теорії оперативно-розшукової діяльності існує декілька точок зору щодо як безпосереднього визначення взагалі організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової протидії злочинності, так і місця в такій системі оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації, ідентичності та взаємозамінності використання термінів «оперативний пошук» та «оперативний (ініціативний) пошук».

Разом із цим, віддаючи належне всім фахівцям у сфері оперативно-розшукової діяльності, які досліджували питання, пов'язані з окресленою проблематикою, зазначимо, що найбільш раціональний та вірний підхід, на нашу думку, виклав М. В. Стацак, який зазначив, що класифікацію форм оперативно-розшукової діяльності можливо представити у такому вигляді:

- оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації;
- оперативно-розшукова превенція;
- оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження [3, с. 69].

Водночас у загальному вигляді підтримуючи таку точку, можна визначити, що оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами Національної поліції України у загальному розумінні – це комплекс дій оперативного працівника, спрямованих на отримання певних відомостей, які передбачені чинним законодавством, які несуть у собі будь-які ознаки злочинної діяльності чи підготовки до неї певними особами, змін у злочинному середовищі, що можуть передувати перерозподілу сфер впливу, а також інших відомостей, що відображають раніше не відомі для органів поліції обставини чи події [4, с. 243].

Разом із тим раніше проведеним дослідженням було визначено, що оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації можливо класифікувати залежно від:

- 1) суб'єкта здійснення оперативного пошуку;
- 2) завдань, що є кінцевою метою оперативного пошуку;
- 3) використання спеціальної техніки в процесі здійснення оперативного пошуку;

4) заходів, що здійснюються одночасно зі здійсненням оперативного пошуку;

5) виду оформлення отриманої інформації;

6) місця, де проводиться оперативний пошук;

7) доцільності здійснення одночасно заходів, які потребують обмеження конституційних прав та свобод громадян;

8) ступеня підготовки до проведення оперативного пошуку [5, с. 19].

Однак ані вказане визначення, ані розроблена нами класифікація оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації не визначають найбільш доцільні напрями здійснення зазначеного виду діяльності. Продовжуючи розгляд предмета публікації, слід навести думку Ю. Ф. Кваши стосовно того, що напрями оперативного пошуку можливо визначити залежно від мети його здійснення. Так, на думку вказаного автора, оперативний пошук ведеться, як правило, з метою виходу на особистість, тобто на осіб і факти, які є об'єктами оперативно-розшукової діяльності. Йдеться про оперативний пошук на певних територіях, де відбуваються різного роду кримінальні акції (наприклад, викрадення автотранспорту, напади на громадян і т.п.); на економічних та інших об'єктах, де посадові особи чи інші співробітники можуть здійснювати різного роду дії, що суперечать закону, де помічена активність іноземних розвідок. Тому виділяються напрями проведення оперативного пошуку. Так, оперативні підрозділи поліції ведуть його серед громадян, які проживають на території обслуговування, в місцях концентрації злочинного елементу, в кримінально активній сфері, в місцях ймовірного збуту викраденого, в кримінальних групах (зłodі, шахраї, збувальники наркотиків, наркомани, контрабандисти, валютники, антиквари), на державних господарських об'єктах, серед осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення злочину. Оперативний пошук, здійснюваний відповідно до перерахованих вище напрямів, забезпечує встановлення потерпілих від латентних злочинів, громадян, яким що-небудь відомо про злочинні посягання, конфліктні ситуації, здатні спричинити скоєння злочинів, осіб, що відрізняються кримінальною активністю (особливо небезпечні рецидивісти, лідери злочинного світу, в тому числі ті, що мають міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки; раніше судимі, що підлягають взяттю під адміністративний нагляд; раніше судимі за бандитизм, вбивство, розбої, грабежі, особи, які вчинили тяжкі злочини зі зброєю, кваліфіковані крадіжки і тощо; особи, які

мають намір скоїти злочини, що формуються в злочинні групи; схиляють інших до злочинної співучасті; особи, які намагаються придбати зброю і технічні засоби для вчинення злочинів; особи, в минулому судимі і які не стали на шлях виправлення, умовно засуджені за умисні злочини; наркомани; власники кубел; жінки легкої поведінки; особи, які займаються скупкою краденого; особи, підозрювані в причетності до організованої злочинності, обізнані про неї особи – працівники та завсідники об'єктів, де злочинці проводять дозвілля, особи, які обслуговують злочинців).

Крім перерахованих категорій, об'єктами оперативного пошуку є «центри», які контролюють і спрямовують злочинну діяльність шахраїв, рекетирів, молодіжних хуліганських угруповань; окремі етнічні групи; корумповані зв'язки стійких злочинних співтовариств; злочинні структури, що виникли в результаті зрощування загальнокримінальної та економічної злочинності; групи бандитської спрямованості; організовані злочинні групи, що займаються незаконними поставками зброї, антикваріату, дорогоцінних каменів, металів, предметів, що становлять культурну та історичну цінність, наркобізнесом; організовані злочинні співтовариства з міжнародними зв'язками; спільноти, що займаються організованими видами злочинного підприємництва тощо [6].

Визначене свідчить про те, що оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації, здійснюваний суб'єктами оперативно-розшукової діяльності за певними напрямами, дозволяє виявляти конкретних фізичних осіб або співтовариство таких осіб, що становлять розвідувальний інтерес з точки зору або їх кримінальної небезпеки або причетності до протиправних і інших дій, які вимагають адекватного реагування правоохоронних органів або спецслужб. Далі здійснюється оперативний пошук «від особистості», тобто «адресна» розвідувальна робота, коли здійснюється постійний збір інформації про відомих злочинців і їхню злочинну діяльність на певній території. Тому у сферу оперативного пошуку «від особистості» потрапляють перш за все особи, що становлять, так би мовити, злочинний потенціал суспільства. Йдеться про громадян, які вчинили різного роду протиправні діяння. Часом їхні особистісні особливості і життєва історія нерозривно пов'язані з кримінальною поведінкою. Вчинення протиправних діянь – це їхня професія, і вони свідомо йдуть на цей ризик, удосконалюючи свою майстерність і активно протидіючи власним викриттям. Об'єктом оперативного пошуку є і інфра-

структура, що складається навколо осіб, які професійно займаються протиправною діяльністю. Тому оперативний пошук зумовлений і такими явищами, як наркоманія, азартні ігри тощо. Додатковими орієнтирами для оперативного пошуку «від особистості» є ознаки злочину. Якщо пошук ведеться «від особистості», то можливий об'єкт вивчення підрозділу кримінальної поліції як би відомий. Специфіка тут у тому, що таким об'єктом можуть виступати і фізичні, і юридичні особи. Наявність такого об'єкта зумовлює характер майбутньої пошукової роботи. У ході оперативного пошуку виявляються обставини потенційно кримінального характеру, коли криміногенна ситуація може розвинути в реальну кримінальну [6].

Водночас авторський колектив підручника «Теорія оперативно-розшукової діяльності» (К. К. Горяйнов, В. С. Овчинский, Г. К. Синилов.) зазначає, що найбільша ефективність досягається у разі здійснення пошукових заходів: серед населення, що проживає і працює на території обслуговування (пошук серед населення по мікрорайонах); у місцях концентрації осіб, що становлять оперативний інтерес (пошук на об'єкті), і збуту викраденого майна; в кримінальних групах (серед осіб, які займаються бродяжництвом, наркоманів, нероб, алкоголіків, незаконних емігрантів-іноземців); серед обвинувачених, які притягуються до відповідальності за вчинення злочинів, аналогічних нерозкритим [7].

Отже, враховуючи вказане та відповідно до чинного законодавства, оперативні працівники повинні здійснювати оперативно-розшукову діяльність задля пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [8]. Водночас у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначається, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- кримінальні правопорушення, що готуються;

- осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення;

- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду

або ухиляються від відбування кримінального покарання;

- осіб, безвісно відсутніх;

- розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їхньою службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їхніх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами України, та членів їхніх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку [8].

Крім того, в ст. 7, 8 вказаного Закону визначені фактично основні види заходів оперативно-розшукової діяльності, у зв'язку з чим можна дійти висновку, що напрямками оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації є:

- пошук відомостей про осіб, що готуються або вчинили злочин;

- пошук відомостей про майно, що перебуває в незаконному обігу;

- пошук відомостей про осіб, що можуть бути свідками або яким відома інформація про обставини вчинення злочину;

- пошук відомостей про способи підготовки, вчинення або приховування злочинної діяльності;

- пошук відомостей про осіб, що є співучасниками протиправної діяльності;

- пошук відомостей про місця, що потребують оперативної уваги.

Висновки

Отже, в результаті аналізу наведеного можна констатувати, що вибір найбільш доцільного напрямку оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації працівниками кримінальної поліції залежить від: завдань, які планується досягти; оперативної обстановки на території, лінії чи об'єкті оперативного обслуговування; дійсної оперативно-тактичної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Климчук О.М. Историко-правовий аналіз зародження розшукової діяльності за часів київської русі (IX–XIII ст.). URL : http://www.lsej.org.ua/4_2019/66.pdf. (дата звернення: 10.08.2020).
2. Шумилов А.Ю. Курс основ оперативно-розшукової діяльності : учебник для вузов. Библиотечка студента, курсанта и слушателя. URL : <http://www.bibliotekar.ru/3-1-42-uchebnik-pro-ord/150.htm>. (дата звернення: 10.08.2020).
3. Стащак М. В. Оперативно-розшукові форми протидії злочинам : монографія. Харків : ХНУВС, 2016. 420 с.

4. Волошина М.О. Оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами кримінальної поліції : зміст поняття. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. № 1 (85). С. 235–243.

5. Волошина М.О. Класифікація оперативного пошуку підрозділами кримінальної поліції первинної оперативно-розшукової інформації. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2018. Спецвипуск № 1 (80). Ч. 3. С. 13–19.

6. Кваши Ю.Ф. Законодательные основы оперативно-розшукової діяльності: лекции. URL : <http://www.bibliotekar.ru/2-8-9-osnovy-ord/81.htm> (дата звернення: 10.08.2020).

7. Горайнов К.К., Овчинский В.С., Синилов Г.К. Теория оперативно-розшукової діяльності : учебник. URL : <https://laws.studio/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/napravleniya-operativnogo-poiska-60275.html> (дата звернення: 10.08.2020).

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 10.08.2020).

Maryna Voloshyna. A search for primary intelligence information by criminal police units

The article analyzes the current legislation, professional legal literature and empirical material in order to determine the areas of operational search of primary operational and investigative information by criminal police units in the process of combating crime. It is determined that the operational search of primary operational and investigative information, carried out by the subjects of operational and investigative activities in certain areas, allows to identify specific individuals or the community of such persons of intelligence interest in terms of their criminal danger or involvement in illegal and other actions that require an adequate response from law enforcement or special services. Then there is an operational search "from the person", ie "targeted" intelligence work, when there is a constant collection of information about known criminals and their criminal activities in a particular area. Therefore, in the field of operational search "from the individual" fall primarily persons who constitute the criminal potential of society. These are citizens who have committed various illegal acts. Sometimes their personal characteristics and life history are inextricably linked with criminal behavior. Committing illegal acts is their profession and they consciously take this risk, improving their skills and actively counteracting their own revelations. The object of operational search is also the infrastructure that develops around persons who are professionally engaged in illegal activities. It is emphasized that operatives must carry out operational and investigative activities to find and record factual data on illegal actions of individuals and groups, responsibility for which is provided by the Criminal Code of Ukraine, intelligence and subversive activities of special services of foreign states and organizations to stop offenses and in the interests criminal proceedings, as well as obtaining information in the interests of security of citizens, society and the state. It is stated that the choice of the most expedient direction of operative search of the primary operative-search information by employees of criminal police depends on: tasks which are planned to be reached; operational situation on the territory, line or object of operational service; actual operational and tactical situation.

Key words: directions, operative search, primary operative-search information, divisions of criminal police, carrying out.

